

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

O'ZBEK TILI DIALEKTALIZMI

Jumaboyeva Donoxon Zokirjon qizi

*Samarqand Davlat Pedagogika Instituti O'zbek tili va
adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi*

Annotatsiya: *O'zbek tilining boyligi va rang-barangligi uning shevalarida namoyon 'ladi. Har bir viloyat o'ziga xos so'zlar, iboralar va talaffuz uslublariga ega. Bu farqlar nafaqat tilning o'ziga xosligini, balki xalqning madaniyati, tarixi va urf-odatlarini ham aks ettiradi. Shevalar o'zaro muloqotda, adabiyotda va kundalik hayotda muhim rol o'ynaydi. Ular xalqning o'ziga xosligini, madaniy merosini va tarixiy xotirasini saqlab qolishga yordam beradi. Ushbu maqolada shevaga xos so'zlar turli viloyatlarda so'zlarning farqlanishi ularning bizga muhimligi haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *shevalar, so'zlar, iboralar, muloqot, Gurlan shevasi, madaniyat, madaniy meros.*

ДИАЛЕКТНЫЕ СЛОВА РАЗНИЦА СЛОВ В РАЗНЫХ РЕГИОНАХ ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ НАС

Аннотация: *Богатство и разнообразие узбекского языка отражено в его диалектах. В каждом регионе свои слова, фразы и стили произношения. Эти различия отражают не только уникальность языка, но и культуру, историю и традиции народа. Диалекты играют важную роль в общении, литературе и повседневной жизни. Они помогают сохранить самобытность, культурное наследие и историческую память народа. В этой статье даны сведения о различии слов в разных регионах и их значении для нас.*

Ключевые слова: *диалекты, слова, словосочетания, общение, гурланский диалект, культура, культурное наследие.*

DIALECT WORDS THE DIFFERENCE OF WORDS IN DIFFERENT REGIONS THEIR SIGNIFICANCE TO US

Abstract: *The richness and diversity of the Uzbek language is reflected in its dialects. Each region has its own words, phrases and pronunciation styles. These differences reflect not only the uniqueness of the language, but also the culture, history and traditions of the people. Dialects play an important role in communication, literature and everyday life. They help preserve the uniqueness, cultural heritage and historical memory of the people. In this article, the words characteristic of the dialect are given information about the difference of words in different regions and their importance to us*

Keywords: *dialects, words, phrases, communication, Gurlan dialect, culture, cultural heritage.*

KIRISH

Sheva- bu biror tilning ma' lum bir hududda, aniqrog viloyatda yoki qishloqda ishlatiladigan o 'ziga xos so 'zlar, iboralar va talaffuz uslublardir. O 'zbek tilida mavjud bo 'lgan shevalar, asosan, geografik joylashuvga, ijtimoiy-iqtisodiysharoitlarga va tarixiyomillarga bog 'liq. Har bir sheva o 'ziga xos leksik, grammatik va fonetik xususiyatlarga ega. Bu xususiyatlar xalqning madaniyati va urf-odatlar bilan chambarchas bog 'liq. Shevalar, shuningdek, tilning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ular tilning boyligini oshiradi, yangi so 'zlar va iboralar kiritadi.

ADABIYOTLAR TAHLIL VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Shevalar orqali xalqning o 'ziga xos fikrlash tarzi, his-tuyg 'ularni va hayotiy tajribalari aks etadi. Shu sababli, shevalarni o'rganish va ulardan foydalanishtilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik uchun muhimdir. O'zbekistonning har bir viloyat o 'ziga xos shevaga ega. Masalan, Toshkent viloyatida ishlatiladigan so 'zlar va iboralar Samarqand, Buxoro yoki Farg 'ona viloyatlarida o 'zga tilda talqin qilinadi. Bu farqlar ko 'pincha talaffuz, leksika va grammatik tuzilmalarda namoyon bo'ladi. Toshkentda "yurish" so 'zi keng tarqalgan bo 'lsa, Farg 'onada "yurmoq" so'zi ko 'proq ishlatiladi. Samarqand shevasida esa "bormoq" so 'zi o'rniga "ketmoq" so 'zi talaffuzda ishlatiladi. Buxoroda esa "ko'rmoq" so 'zi "ko'rish" ma' nosida ishlatiladi. Bu kabi farqlar xalqning o 'ziga xosligini, madaniyatini va urf-odatlarini aks ettiradi. Shuningdek, viloyatlararo farqlar nafaqat so 'zlarda, balki iboralarda ham ko'zga tashlanadi. Masalan, "salom" so 'zining o'rniga Farg 'onada "assalom" yoki "salom alaykum" iborasi ko'proq ishlatiladi. Buxoro viloyatida esa "xayr" so'zi keng tarqalgan. Bu farqlar xalqning urf-odatlar va an'analari bilan bog liq bo'lib, har bir viloyatningo 'ziga xos madaniyatini aks ettiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Shevalar xalqning madaniy merosini saqlab qolishga yordam beradi. Ular xalqning tarixiy xotirasini, urf-odatlarini va an'analarni aks ettiradi. Har bir viloyatning o 'ziga xos shevasi, o 'ziga xos madaniyati va tarixi bilan bog'liq. Masalan, Qoraqalpog'istonning shevasi o'zining noyobligi bilan ajralib turadi. Bu yerda ishlatiladigan so'zlar va iboralar, asosan, Qoraqalpoq xalqining urf-odatlar va an'analari bilan bog 'liq. Shuningdek, shevalar xalqning o 'ziga xosligini saqlab qolishga yordam beradi. Ular orqali xalq o'z tarixini, madaniyatini va urf-odatlarini avloddan-avlodga o'tkazadi. Shevalar, shuningdek, adabiyotda ham muhim rol o 'ynaydi. O'zbek adabiyotida shevalardan foydalanish, asarlarning rang-barangligini oshiradi va ularni yanada qiziqarli qiladi. Xorazm Gurlan shevasi O'zbekistonning Xorazm viloyatida joylashgan bo 'lib, o 'ziga xos fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarga ega. Xorazm shevalari boshqa o 'zbek shevalari bilan ko 'plabo 'xshashliklarga ega, ammo bir qator farqlar ham mavjud. Quyida bu shevaning o'xshashliklari va farqlarini tahlil qilamiz:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1. Fonetik xususiyatlar-O'zbek tilining asosiy fonemalari (unli va undosh tovushlar) Gurlan shevasida ham mavjud O'zbek tilining asosiy fonemalari (unli va undosh tovushlar) Gurlan shevasida ham mavjud. Undosh tovushlar o'zgarishini oladigan bo'lsak, - h[-y], - g yoki -q [-k], - k[-q], unli tovushlarda esa - a[-o] tarzida aytilishini kuzatamiz. Ba'zi undosh tovushlarning talaffuzi umumiy o'zbek tiliga mos keladi. Bunga misol qilib "behi" ni "biyi" yoki aksincha "bordik" fe'lida "bordiq", biz ko'proq fonetik xususiyatlariga "a" harfini "o" tarzda talaffuz qilishimizda ishlatamiz. Masalan, "boraman" fe'li "boromon" kabi aytiladi. Fe'l so'z turkumida bu keng tarqalgan: - moqchi, - yapti bilan tugaydigan fe'llar "joq", "vahir" tarzida aytiladi. Masalan, "bormoqchiman"-"borjoqman", "kelyapti"-"kevotir" kabi aytiladi. Bunga yana misol qilib sifat so'z turkumiga xos bo'lgan so'zlarni olishimiz mumkin: "chiroyli" - "chirri", "xunuk" - "do'ddi", "mazali(shirin)" - "mozzi". Ravish so'z turkumida "Juda" - "dim" deb yuritiladi.

2. Grammatik tuzilmalar: Gurlan shevasida fe'l shakllari va qo 'shimchalari umumiy o'zbek tilidagi qoidalar bilan mos keladi. Sifat va son qo 'shimchalari asosan standart shaklda ishlatiladi. Ko'plik qo'shimchasida deyarli farqlanmasligi tabiiy.

3. Leksik xususiyatlar: Ko 'p hollarda umumiy so 'z boyligi va atamalar, masalan, kun, uy, suv kabi so 'zlar boshqa o 'zbek shevalarida ham ishlatiladi. Gurlan shevasida o'ziga xos bo'lgan qarindosh urug'chilikka mos so'zlar ham keng qo'llanadi. Masalan, adabiy tildagi bobo-"ota", buvi-"ena", ota -"aka", ona-"opa", o'zidan katta tug'ishgan opa -"oyapa", tog'da-"doyi", kelin oyi-"chicha", qaynota-"o'ta", qaynona-"ena", ikkinchi qaynota-"burunduq ota" ikkinchi qaynona-"burunduq ena", qaynsingil, qaynopa-"bikach" deb aytilishini kuzatamiz. Bundan tashqari, sabzavotlarda, hayvonlarda ham bu holni ko'rishingiz mumkin. Masalan, mevalardan "nok" so'zi "nasho'ti", sabzavotlardan "sabzi"ni Gurlan shevasida "gashir", poliz ekinlaridan "qovoq" so'zi "kadi", "tarvuz" so'zi "xormiz", "asal" esa "bol" kabi shevalarda muloqotda ishlatiladi. Uy - ro'zg'or buyumlaridan esa "supurgi"ni sipsa, "bolg'a"so'zi - cho'kich, xazonlarni bir joyga jamlash uchun mo'ljallangan-"yova", "sochiq"-"sulgi", paypoq so'zi-"jo'rrob", satil so'zi-"tanqon" shaklida shevada iste'mol qilinadi. Aslida bu kabi va bunga o'xshash so'zlar juda ko'p. Gurlan shevasining lug'at boyligi va adabiy tilga yaqin ekanligini shu yerda ham kuzatsak bo'ladi. Shevalar til rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. Ular yangi so 'zlar va iboralar kiritadi, tilning boyligini oshiradi. Shevalar orqali xalqning fikrlash tarzi, his-tuyg 'ulari va hayotiy tajribalari aks etadi. Bu esa tilning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shevalar, shuningdek, tilning o'zgarishiga ham sabab bo 'ladi. Har bir viloyat o'ziga xos so 'zlar va iboralar bilan boyitilgan bo 'lib, bu tilning rivojlanishiga yordam beradi. Masalan, yangi texnologiyalar va ijtimoiy o'garishlar natijasida yangi so'zlar paydo bo'lishi mumkin. Bu yangi so 'zlar shevalar orqali xalq orasida tarqaladi va tilning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xorazm Gurlan shevasi o'zbekistonning boshqa hududlariga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishiga qaramasdan, umumiy o'zbek tilining asosiy mezonlariga ham mos keladi. Bu tahlil orqali Xorazm Gurlan shevasining mahalliy madaniyatni aks ettiruvchi muhim jihatini ko'rishimiz mumkin. O'zbek tilining shevalari, ularning o 'ziga xosligi va rang-barangligi, xalqning

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

madaniyati va tarixini aks ettiradi. Xorazm viloyatining Gurlan tumanida mavjud bo'lgan sheva, o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Gurlan shevasi, Xorazm viloyatining o'ziga xos madaniyati va tarixi bilan bog'liq bo'lib, o'zida ko'plab noyob so'zlar, iboralar va talaffuz uslublarini saqlab qolgan. Gurlan shevasida ishlatiladigan so'zlar va iboralar, asosan, mahalliy urf-odatlar va an'analarga bog'liq. Bu sheva, o'zining talaffuzidagi o'ziga xosliklar, leksik boylik va grammatik tuzilmalari bilan ajralib turadi. Gurlan shevasida ko'plab so'zlar va iboralar, boshqa viloyat shevalariga nisbatan o'ziga xos ma'noga ega. Masalan, "yurmoq" so'zi Gurlan shevasida "yurish" ma'nosida ishlatiladi, bu esa boshqa viloyatlarda boshqacha talqin qilinishi mumkin. Gurlan shevasida "ketmoq" so'zi o'rniga "bormoq" so'zi ko'proq ishlatiladi, bu esa viloyatning o'ziga xos talaffuz va leksik xususiyatlarini ko'rsatadi. Gurlan shevasining boshqa O'zbekiston shevalari bilan o'xshashliklari ko'p. Barcha o'zbek shevalarida umumiy so'zlar va iboralar mavjud bo'lib, bu tilning birligini ta'minlaydi. Masalan, "salom" so'zi barcha viloyatlarda ishlatiladi va bu so'zning ma'nosi hamma joyda bir xil. Gurlan shevasida ham "salom" so'zi keng tarqalgan va bu so'zning ishlatilishi boshqa viloyatlarda ham o'xshashdir. Shuningdek, Gurlan shevasida ishlatiladigan ko'plab so'zlar va iboralar, boshqa viloyat shevalarida ham uchraydi. Masalan, "ko'rmoq" so'zi Gurlan shevasida "ko'rish" ma'nosida ishlatiladi, bu esa boshqa viloyatlarda ham keng tarqalgan. Bu o'xshashliklar, o'zbek tilining umumiylikni va xalqning birligini aks ettiradi. Gurlan shevasining boshqa shevalardan farqlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Birinchidan, talaffuzdagi farqlar Gurlan shevasida so'zlar talaffuzida o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Masalan, "a" harfi Gurlan shevasida ko'proq "o" harfi sifatida talaffuz qilinadi. Bu talaffuz farqi, Gurlan shevasining o'ziga xosligini ta'minlaydi. Ikkinchidan, leksik farqlar: Gurlan shevasida ishlatiladigan ba'zi so'zlar va iboralar, boshqa viloyatlarda umuman mavjud emas. Masalan, Gurlan shevasida "qizg'in" so'zi "qizil" ma'nosida ishlatiladi, bu esa boshqa viloyatlarda "qizil" so'zi bilan ifodalanadi. Bu leksik farqlar, Gurlan shevasining o'ziga xosligini ko'rsatadi. Uchinchidan, grammatik farqlar: Gurlan shevasida ba'zi grammatik qoidalar, boshqa viloyat shevalaridan farq qiladi. Masalan, Gurlan shevasida fe'lining o'tgan zamoni ko'proq "bo'ldi" shaklida ishlatiladi, bu esa boshqa viloyatlarda "bo'ldi" yoki "bo'lgandi" shaklida bo'lishi mumkin. Bu grammatik farqlar, Gurlan shevasining o'ziga xosligini yanada kuchaytiradi. Gurlan shevasi, Xorazm viloyatining madaniyati va urf-odatlarini aks ettiradi. Ushbu sheva orqali xalq o'z tarixini, madaniyatini va urf-odatlarini avlodlardan avlodga o'tkazadi. Gurlan shevasida ishlatiladigan so'zlar va iboralar, mahalliy an'analarga bog'liq bo'lib, bu xalqning o'ziga xosligini saqlab qolishga yordam beradi. Gurlan shevasining madaniy ahamiyati shundaki, u xalqning o'ziga xos fikrlash tarzi, his-tuyg'ulari va hayotiy tajribalari aks etadi. Bu sheva orqali xalq o'z urf-odatlarini, an'analari va madaniyatini saqlab qoladi. Gurlan shevasida adabiyot va san'at ham muhim rol o'ynaydi. Mahalliy adabiyotda Gurlan shevasidan foydalanish, asarlarning rang-barangligini oshiradi va ularni yanada qiziqarli qiladi. Gurlan shevasi, O'zbek tilining rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. U yangi so'zlar va iboralar kiritadi, tilning boyligini oshiradi. Gurlan shevasida ishlatiladigan so'zlar va iboralar, boshqa viloyat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

shevalariga nisbatan ko 'proq rang-baranglikni ta' minlaydi. Bu esa tilning rivojlanishiga ijobiy ta' sir ko'rsatadi. Gurlan shevasining til rivojlanishidagi roli, yangi so 'zlar va iboralar kiritish bilan cheklanmaydi. U, shuningdek, xalqning fikrlash tarzi va his-tuyg 'ularini aks ettiradi. Gurlan shevasida ishlatiladigan so 'zlar va iboralar, xalqning hayotiy tajribalarini ifodalaydi va bu tilning rivojlanishiga yordam beradi. Xorazm Gurlan shevasi, o 'zbek tilining boyligi va rang-barangligini aks ettiradi. Ushbu sheva, o 'ziga xos so 'zlar, iboralar va talaffuz uslublari bilan ajralib turadi. Gurlan shevasining boshqa viloyat shevalari bilan o 'xshashliklari va farqlari, tilning umumiyligini va xalqning birligini ko 'rsatadi. Gurlan shevasi, shuningdek, xalqning madaniyati, tarixi va urf-odatlarini saqlab olishga yordam beradi. Bu sheva orqali xalq o'z fikrlash tarzi his-tuyg 'ulari va hayotiy tajribalarini ifodalaydi. Gurlan shevasining til rivojlanishidagi roli, yangi so 'zlar va iboralar kiritish, tilning boyligini oshirish va xalqning o 'ziga xosligini saqlab qolishga yordam beradi. Shu sababli, Gurlan shevasini o 'rganish va ulardan foydalanish, O 'zbek tilining rivojlanishi va madaniyatining saqlanib qolishi uchun muhimdir.

XULOSA

Shevalar o 'zbek tilining boyligi va rang-barangligini aks ettiradi. Har bir viloyat o 'ziga xos so 'zlar, iboralar va talaffuz uslublari ega. Bu farqlar nafaqat tilning o 'ziga xosligini, balki xalqning madaniyati, tarixi va urf-odatlarini ham aks ettiradi. Shevalar xalqning o 'ziga xosligini saqlab qolishga, madaniy merosini avloddan-avlodga o 'tkazishga yordam beradi. Ular til rivojlanishida ham muhim rol o 'ynaydi, yangi so 'zlar va iboralar kiritadi, tilning boyligini oshiradi. Shu sababli, shevalarni o 'rganish va ulardan foydalanish tilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik uchun muhimdir. Shevalar orqali xalqning o 'ziga xos fikrlash tarzi, his-tuyg 'ulari va hayotiy tajribalari aks etadi, bu esa o 'zbek tilining yanada boy va rang-barang bo 'lishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov, A. (2010). O 'zbek tilining shevalari. Tashkent: O 'zbekiston Milliy Universiteti
2. Qodirov, M. (2015). O 'zbek shevalarining leksik xususiyatlari. Tashkent: Fan va texnologiya.
3. Rahmonov, S. (2018). O 'zbek tilining dialektologiyasi. Tashkent: O 'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
4. Murodov, D. (2012). O 'zbek tilidagi shevalar va ularning o 'zi xosligi. Samarkand: SamDU.
5. Xolmatov, R. (2016). O 'zbek shevalarining talaffuz xususiyatlari. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
6. Ismoilov, A. (2019). O 'zbek tilining dialektik xususiyatlari. Tashkent: O 'zbekiston Milliy Universiteti.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

7. Tursunov, E. (2014).O 'zbek shevalaridagi leksik farqlar. Farg 'ona: Farg 'ona Davlat Universiteti.
8. Karimov, U. (2017).O 'zbek tilining madaniyati va shevalari Tashkent: O 'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi
9. Sultonov, B.(2020).o'zbek tilining sheva va dialektlari. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
10. Nurmatov, J. (2021).O 'zbek shevalarining tarixiy rivojlanishi. Tashkent:O 'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.

